

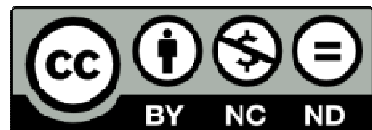
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Γραμματισμός

Ενότητα 2: Συστημική Λειτουργική Γλωσσολογία

Γαλαντόμος Ιωάννης

Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Συστημική Λειτουργική Γλωσσολογία

Διάλεξη 2

Θεωρητικό πλαίσιο

- Η Συστημική Λειτουργική Γραμματική (ΣΛΓ) στηρίζεται στην κοινωνική σημειωτική θεωρία του Halliday.
- Άρχισε να αναπτύσσεται τη δεκαετία του 1960 και να παρουσιάζεται τις δεκαετίες του 1970 και 1980.
- Η Συστημική Λειτουργική Γραμματική αποτελεί μια προσπάθεια να ερμηνευτούν οι συστηματικές γλωσσικές επιλογές των ομιλητών με ιδιαίτερη έμφαση στη σημασιολογική πραγμάτωση αυτών.

- Η ΣΛΓ είναι μια γραμματική προσανατολισμένη στη σημασιολογία και στη λειτουργία των γλωσσικών στοιχείων.
- Η βασική έννοια γύρω από την οποία οργανώνεται η ΣΛΓ είναι η σημασία και όχι η δομή.
- Ερμηνεύει τη γλώσσα ως ένα σύστημα σημασιών, οι οποίες πραγματώνονται από τύπους.
- Η γλώσσα, δηλαδή, θεωρείται ένα σύστημα σχέσεων, όπου οι ποικίλες δομές εκλαμβάνονται ως οι πραγματώσεις αυτών των σχέσεων.

- Ειδικότερα, η γλώσσα βασίζεται σε μια σειρά από επιμέρους συστήματα.
- Ένα σύστημα είναι μια ομάδα από επιλογές που παρέχει η ίδια η γλώσσα και που έχει ένας ομιλητής για να εκφράσει ένα νόημα/μια σημασία.
- Για παράδειγμα, ένας ομιλητής που εμπλέκεται σε μια επικοινωνιακή περίσταση έχει δύο επιλογές, εκ των οποίων η 1^η μπορεί να διαθέτει πρόσθετες επιλογές, ενώ η 2^η όχι.
- Επομένως, οι επιλογές που έχει ένας ομιλητής δεν είναι απεριόριστες, αλλά (περι-/καθ-) ορίζονται από την ίδια τη γλώσσα.

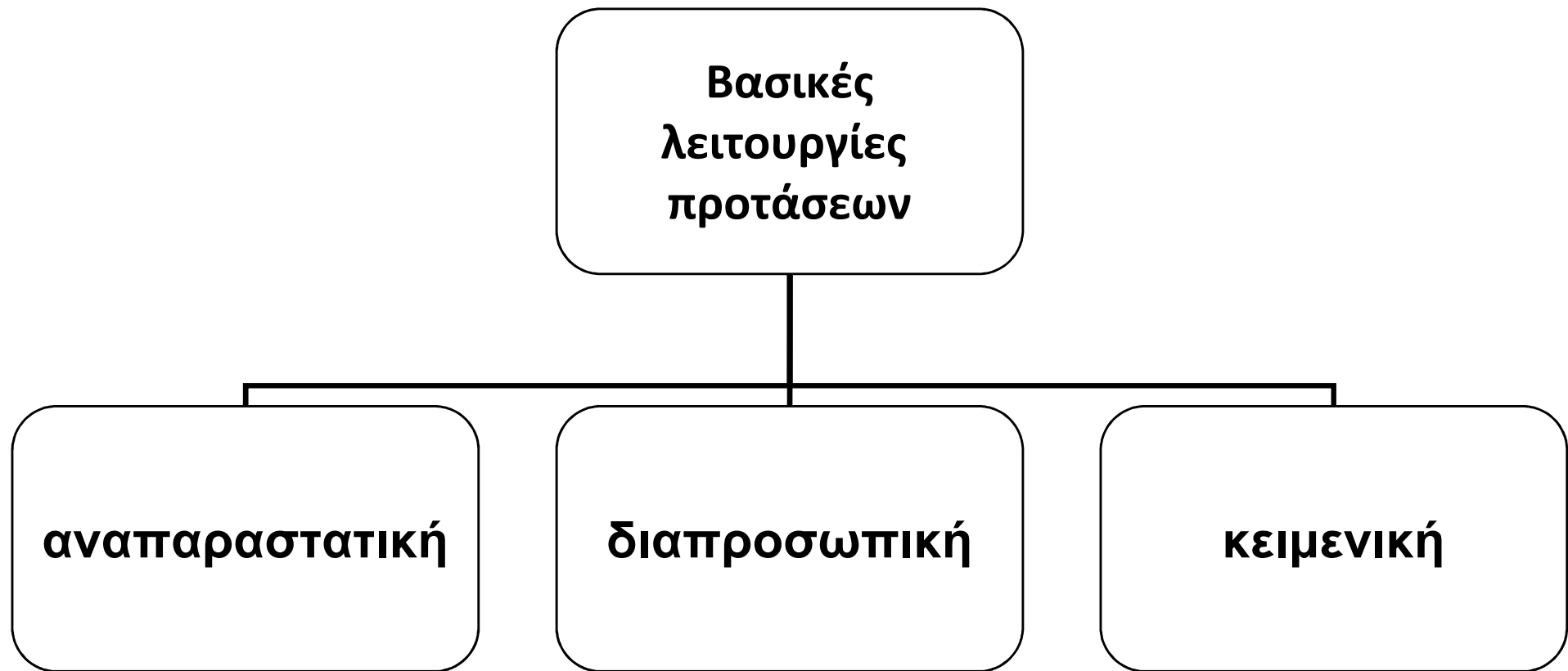
- Η εισαγωγή της Συστημικής Λειτουργικής Γραμματικής συνδέεται με το έργο του Βρετανού γλωσσολόγου John Firth και την οπτική της γλώσσας ως κοινωνικό προϊόν.
- Ο Firth πρότεινε μια προσέγγιση που συνδέει τη γλώσσα, την κοινωνία και τον πολιτισμό.
- Στο πλαίσιο της κοινωνικής θεώρησης της γλώσσας προτείνονται οι διαχωρισμοί μεταξύ *τυπικού* και *καταστασιακού νοήματος* και μεταξύ *περιβάλλοντος* και *καταστασιακού περιβάλλοντος* (Τεντολούρης & Χατζησαββίδης, 2014)

Βασικά χαρακτηριστικά της ΣΛΓ

- Η γλώσσα συνιστά ένα σημειωτικό σύστημα που αποσκοπεί στην παραγωγή νοήματος.
- Η γλώσσα είναι το αποτέλεσμα των λεξιλογικών και γραμματικών επιλογών που κάνουν κάθε φορά τα άτομα ως κοινωνικά υποκείμενα και όχι ως απλοί χρήστες της.
- Η ΣΛΓ θεωρεί ότι στη γλώσσα υφίστανται τρία (3) επίπεδα, το σημασιολογικό, το λεξικογραμματικό και το φωνολογικό/γραφηματικό

- Βασική συνιστώσα της γλώσσας είναι το **κείμενο**, στο οποίο υπάρχουν τα ποικίλα κοινωνικά νοήματα και τα οποία σχετίζονται με την κοινωνική πρακτική εντός της οποίας έχει παραχθεί.
- Κάθε κείμενο (είτε προφορικό είτε γραπτό) οργανώνεται επί τη βάση περιόδων και προτάσεων.

- Οι προτάσεις έχουν τρεις (3) βασικές λειτουργίες, την αναπαραστατική, τη διαπροσωπική και την κειμενική.

- ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ: αναπαριστά τη γενικότερη εμπειρία που έχει ο ομιλητής για τον κόσμο που ζει, αλλά και την προσωπική θέαση και πρόσληψη της εμπειρίας του.
- ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ: συγκροτεί τις σχέσεις με άλλους ανθρώπους βάσει κοινωνικών ρόλων και ταυτοτήτων και δείχνουν την παρέμβαση που επιχειρεί να κάνει ο ομιλητής στη σχέση του με τους συνομιλητές του.
- ΚΕΙΜΕΝΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ: οργανώνει τη γλωσσική χρήση με τη μορφή κειμένου βάσει κειμενικών αρχών, οι οποίες εκφράζουν τη σχέση τους με το κοινωνικό περιβάλλον (Τεντολούρης & Χατζησαββίδης, 2014).

Σύνδεση γλώσσας με ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο

- Η ΣΛΓ δεν εξετάζει τη γλώσσα ως ένα αυθαίρετο και μεμονωμένο φαινόμενο, αλλά εξετάζει τη γλωσσική χρήση στο περιβάλλον εντός του οποίου χρησιμοποιείται.
- Πρωταρχικός στόχος δεν είναι μόνο η κατανόηση και ερμηνεία του ιδίου του κειμένου, αλλά και του συγκειμένου του (του καταστασιακού και του πολιτισμικού), καθώς και της συστηματικής σχέσης μεταξύ κειμένου και συγκειμένου (Λύκου, 2000).

- Ο Halliday πιστεύει ότι μπορούμε να συμπεράνουμε το συγκειμενικό πλαίσιο της γλωσσικής χρήσης από τα γλωσσικά μοτίβα σε ένα κείμενο, και αυτό σημαίνει με τη σειρά του ότι το κείμενο εμπεριέχει στοιχεία του συγκειμένου εντός του οποίου παρήχθη.
- Με άλλα λόγια, η ΣΛΓ επιχειρεί να συνδέσει τα επίπεδα του πολιτισμού, της κοινωνίας και της γλώσσας.
- Στο πλαίσιο της ΣΛΓ αυτά τα επίπεδα ονομάζονται *κοινωνικό πλαίσιο*, *καταστασιακό πλαίσιο* και *επίπεδο ύφους* αντίστοιχα (Λύκου, 2000).

- Η ΣΛΓ θεωρεί ότι υπάρχουν τρεις διαστάσεις του άμεσου καταστασιακού συγκειμένου ενός γλωσσικού γεγονότος που επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιείται η γλώσσα,
 1. το πεδίο [field] των κοινωνικών διαδικασιών (τι συμβαίνει),
 2. οι συνομιλιακοί ρόλοι [tenor] των κοινωνικών σχέσεων (ποιοι συμμετέχουν) και
 3. ο τρόπος [mode] της συμβολικής αλληλεπίδρασης (πώς ανταλλάσσονται τα νοήματα) (Λύκου, 2000· Τεντολούρης & Χατζησαββίδης, 2014).

- Ειδικότερα, το **πεδίο** αναφέρεται στην κοινωνική δραστηριότητα που λαμβάνει χώρα και περιλαμβάνει το θέμα που αποτελεί το κίνητρο για επικοινωνία.
- Η διάσταση αυτή του συγκειμένου επηρεάζει τη γλωσσική χρήση, καθώς επιλέγονται διαφορετικά γλωσσικά στοιχεία ανάλογα με την κοινωνική δραστηριότητα και το θέμα.

- Οι **συνομιλιακοί ρόλοι** αναφέρονται στις κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των συμμετεχόντων σε μια περίσταση επικοινωνίας, στους κοινωνικούς ρόλους που παίζουν.
- Οι συνομιλιακοί ρόλοι έχουν αντίκτυπο στη γλωσσική χρήση, καθώς ο βαθμός οικειότητας και οι σχέσεις ισχύος μεταξύ των συμμετεχόντων καθορίζουν τις γλωσσικές επιλογές.

- Ο *τρόπος* αναφέρεται στο κανάλι επικοινωνίας που υιοθετείται σε μια περίπτωση επικοινωνίας, στη συμβολική οργάνωση καθώς και στον ρόλο που αποδίδεται στη γλώσσα.
- Διαφορετικές γλωσσικές επιλογές συντελούνται σε ένα γραπτό απ' ό,τι σε ένα προφορικό κείμενο, ή σε μια άμεση επικοινωνία πρόσωπο με πρόσωπο σε σχέση με μια τηλεφωνική συνδιάλεξη.

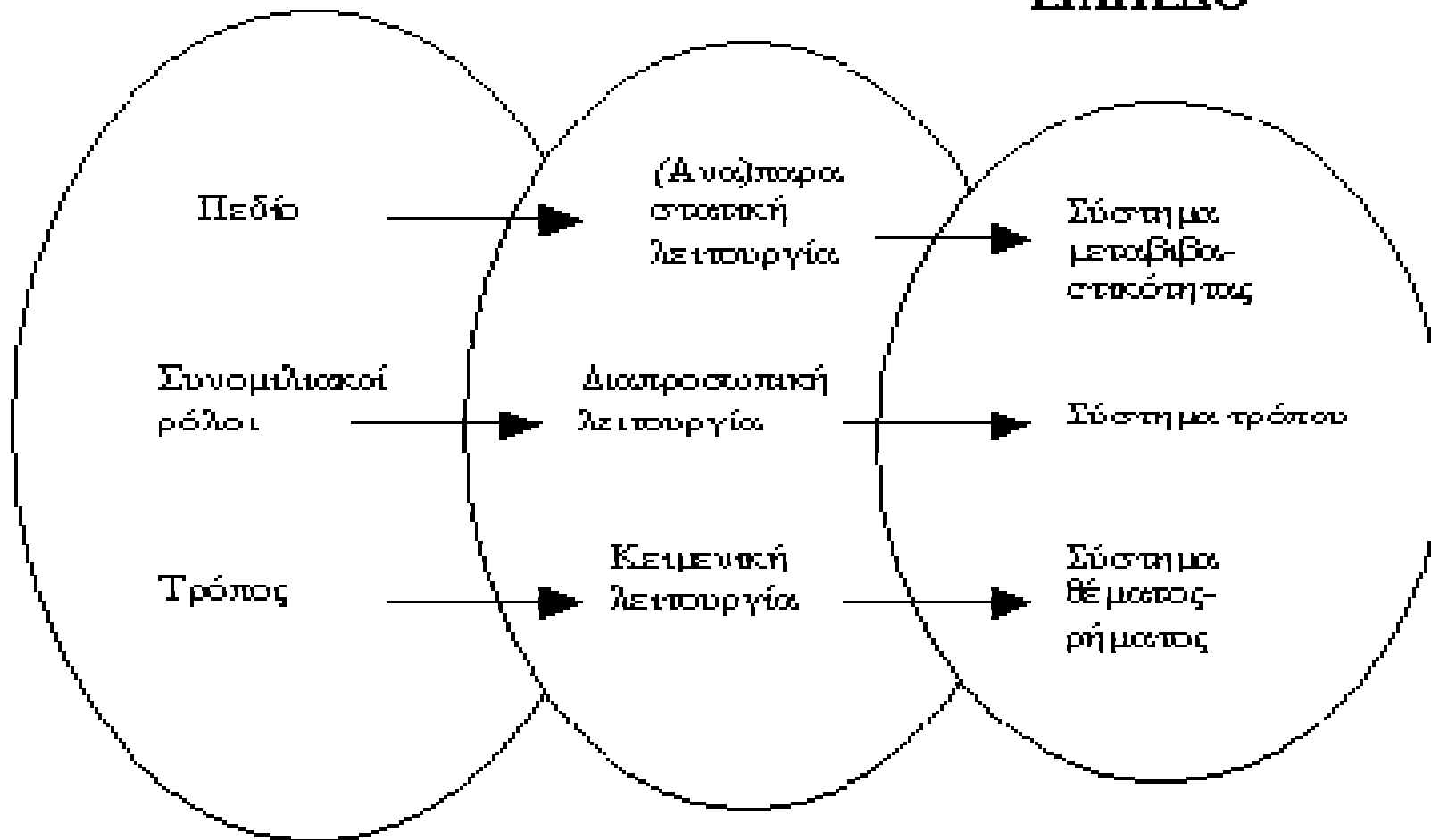
- Αυτές οι διαστάσεις του συγκειμενικού πλαισίου επηρεάζουν τις γλωσσικές επιλογές, αφού τα νοήματα που κατασκευάζει και οι ρόλοι και λειτουργίες που επιτελεί κάθε κείμενο σχετίζονται άμεσα με αυτές τις συγκειμενικές διαστάσεις.

- Υπάρχει, δηλαδή, μια άμεση σχέση ανάμεσα στις τρεις αυτές διαστάσεις του συγκειμενικού πλαισίου και στις λειτουργίες που λαμβάνουν χώρα κατά την παραγωγή ενός κειμένου, και κατ' επέκταση στα συστήματα του λεξικού και του γραμματικού επιπέδου μέσω των οποίων αυτά πραγματώνονται.

**ΣΥΓΚΕΙΜΕΝΙΚΟ
ΠΑΔΙΣΙΟ**

**ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΟ
ΕΠΙΠΕΔΟ**

**ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟ
ΕΠΙΠΕΔΟ**

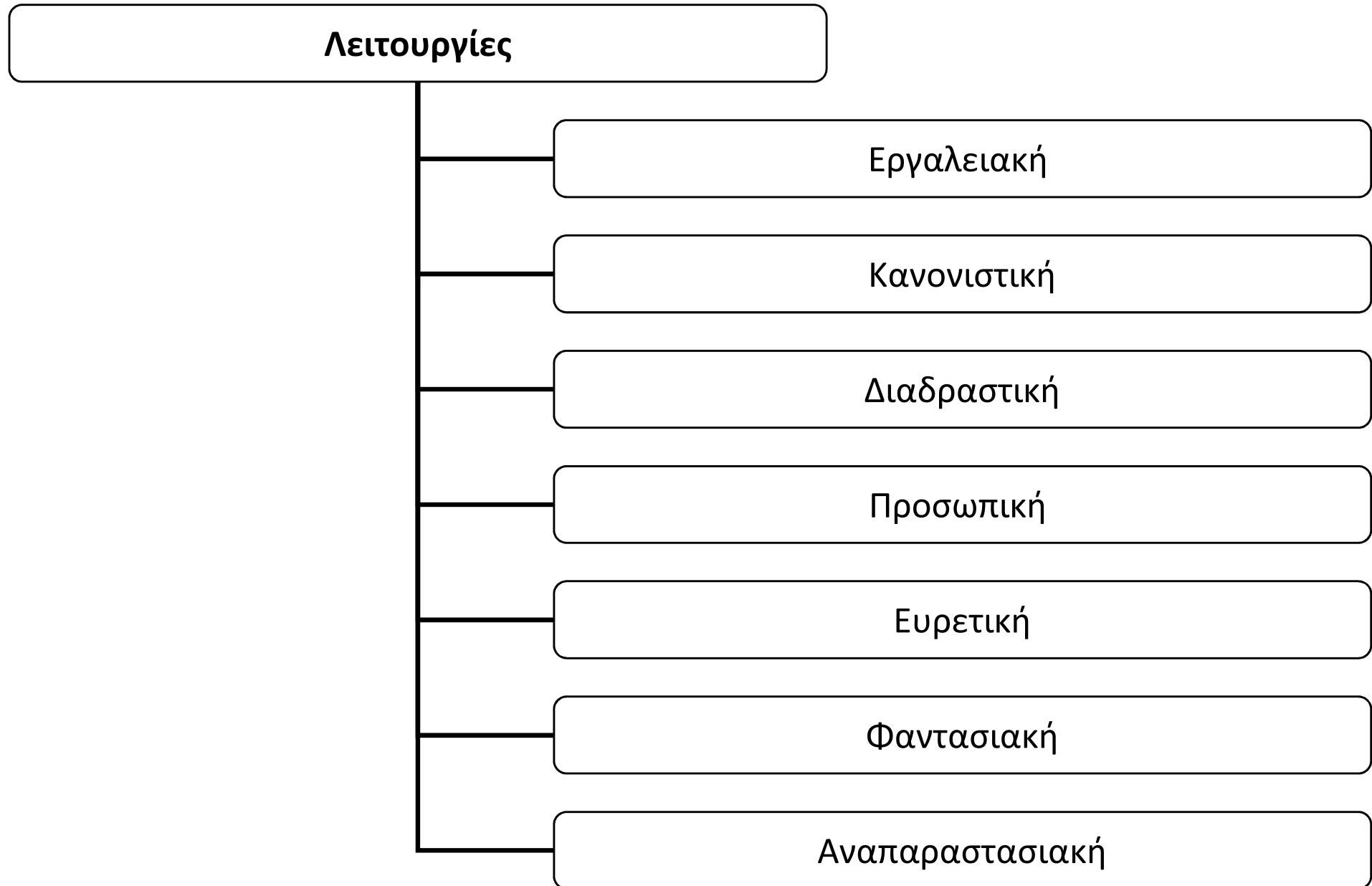
Λύκου, 2000

Εφαρμογές της ΣΛΓ στην εκπαίδευση

- Το μοντέλο της ΣΛΓ εφαρμόζεται επί σειρά ετών στην εκπαίδευση, κυρίως στην Αυστραλία, όπου ο Halliday δημιούργησε τη δική του γλωσσολογική σχολή.
- Αποτέλεσε μάλιστα την αφορμή για την ανάπτυξη της Εκπαιδευτικής Γλωσσολογίας (Educational Linguistics), μιας γλωσσολογικής δηλαδή προσέγγισης στην εκπαίδευση (Λύκου, 2000).

- Η κατάκτηση της γλώσσας από τα παιδιά αναφέρεται ως «εν δυνάμει νόημα» προκειμένου να περιγραφεί η εκμάθηση του τρόπου δήλωσης διαφορετικών επικοινωνιακών προθέσεων (=εκπλήρωση διαφορετικών λειτουργιών) στο εκάστοτε κοινωνικό πλαίσιο (Τεντολούρης & Χατζησαββίδης, 2014).

- Οι λειτουργίες αυτές είναι επτά (7).

- ΕΡΓΑΛΕΙΑΚΗ: χρησιμοποιείται από το παιδί για τη διατύπωση αναγκών
- ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΗ: χρησιμοποιείται για να οριοθετήσει τις πράξεις των άλλων
- ΔΙΑΔΡΑΣΤΙΚΗ: χρησιμοποιείται για την ανάπτυξη κοινωνικής επαφής με άλλα άτομα
- ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ: χρησιμοποιείται για την έκφραση συναισθημάτων και διατύπωση απόψεων και προσωπικής αναστοχαστικότητας

- ΕΥΡΕΤΙΚΗ: χρησιμοποιείται για την απόκτηση γνώσεων για το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον
- ΦΑΝΤΑΣΙΑΚΗ: χρησιμοποιείται για την κατασκευή μιας φαντασιακής κατάστασης
- ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΙΑΚΗ: χρησιμοποιείται για τη διατύπωση πληροφοριών (Τεντολούρης & Χατζησαββίδης, 2014)

- Στη γλωσσική διδασκαλία, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τα πιθανά κενά των μαθητών τους, εφόσον κάποιες από τις προαναφερθείσες λειτουργίες κατακτώνται/χρησιμοποιούνται στον σχολικό χώρο, ενώ κάποιες άλλες πριν ενταχθούν (ενν. οι μαθητές) στο επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα.

- Η ΣΛΓ έχει συνεισφέρει σημαντικά στην εκπαίδευση με στόχο τη (κριτική) γνώση για τη γλώσσα [(critical) knowledge about language], ή την (κριτική) γλωσσική επίγνωση [(critical) language awareness] (Λύκου, 2000).

- Δηλαδή, η γνώση της ΣΛΓ, εκτός από την συνειδητή κατανόηση των δομικών και λειτουργικών στοιχείων της γλώσσας, μπορεί να βοηθήσει τον μαθητή να κατανοήσει τους τρόπους με τους οποίους χρησιμοποιούνται με συστηματικό τρόπο γλωσσικά σχήματα για την κατασκευή του κοινωνικού κόσμου (Λύκου, 2000).

- Στόχος της κριτικής γλωσσικής επίγνωσης είναι να μάθουν οι μαθητές να χρησιμοποιούν τον λόγο της χειραφέτησης, έναν λόγο που αντιμετωπίζει τους συμμετέχοντες στην επικοινωνία ισότιμα και συμβάλλει στην απελευθέρωσή τους από την εξουσία των κυρίαρχων λόγων.
- Η κριτική γλωσσική επίγνωση είναι ένα μέρος της επίγνωσης που θα έπρεπε να χαρακτηρίζει ένα χειραφετημένο άτομο.

- Για την ανάπτυξη κριτικής γλωσσικής επίγνωσης, θα πρέπει οι μαθητές να έρθουν σε επαφή με αυθεντικά κείμενα. Προτείνεται για παράδειγμα:
 1. να μαγνητοφωνήσουν, απομαγνητοφωνήσουν και αναλύσουν την ομιλία ατόμων που ομιλούν διαφορετικές τοπικές και κοινωνικές διαλέκτους
 2. να βρουν ποιες γλώσσες υπάρχουν σε γραπτή μορφή στο σπίτι τους
 3. να αναλύσουν άρθρα εφημερίδων και περιοδικών με στόχο την κατανόηση της κατασκευής της πραγματικότητας από τα ΜΜΕ.

(Μπουτουλούση, 2001)

- Η θεωρητική θέση ότι η γραμματική διαμορφώνει την πραγματικότητα και μετατρέπει τις αντιλήψεις σε νοήματα και ότι οι κατηγορίες και οι έννοιες της υλικής μας ύπαρξης κατασκευάζονται με τη γλώσσα χρησιμοποιείται τα τελευταία χρόνια, κυρίως στις αγγλόφωνες χώρες, στα πλαίσια αυτού που ονομάζεται Κριτικός Γραμματισμός [critical literacy] (Λύκου, 2000).

- Στόχος του κριτικού γραμματισμού δεν είναι μόνο η ανάπτυξη της ικανότητας που επιτρέπει στους/στις μαθητές/-τριες να χειρίζονται διάφορα είδη και τύπους λόγου, αλλά η απόκτηση βαθιάς και ουσιαστικής γνώσης για τη γλώσσα, η συνειδητοποίηση της δυναμικής των νοημάτων των διαφόρων μορφών λόγου, οι οποίοι κατασκευάζονται μέσω της γλώσσα και η κατανόηση των μεθόδων με τις οποίες κατασκευάζεται η γνώση, και ειδικότερα η σχολική γνώση.

- Κατά συνέπεια ο κριτικός γραμματισμός παρέχει τη δυνατότητα στους μαθητές να αποκτήσουν πρόσβαση στα ισχυρά κοινωνικά νοήματα και στις πρακτικές με τις οποίες μπορούν αυτά να κατασκευαστούν, και να συνειδητοποιήσουν ότι τα νοήματα «με ισχύ» δεν είναι «φυσικά» αλλά κατασκευασμένα και άρα μπορούν να γίνουν αντικείμενο αμφισβήτησης και ανακατασκευής.

- Η Hasan (1996) υποστηρίζει ότι για να μελετηθούν και να αξιολογηθούν τα νοήματα που κατασκευάζονται από τα γλωσσικά συστατικά ενός κειμένου, είναι ιδιαίτερα σημαντική και απαραίτητη η γνώση της ΣΛΓ, επειδή επιτρέπει στους ομιλητές μιας γλώσσας να καταλαβαίνουν πώς τα λεξικά και γραμματικά στοιχεία συνεισφέρουν στην κατασκευή αυτών των νοημάτων.
- Έτσι, η ΣΛΓ τους παρέχει τη συνειδητή δυνατότητα να τα αναπαράγουν ή να τα ανακατασκευάζουν με τον πιο συμφέροντα τρόπο.
- Με αυτόν τον τρόπο οι εκάστοτε ομιλητές μπορούν να συμμετέχουν σε διαδικασίες κοινωνικής μεταβολής.

- Παράλληλα, η θεωρητική θέση ότι η γλώσσα είναι κοινωνικό εργαλείο και πηγή κατασκευής νοημάτων αποτέλεσε τη βάση για την παιδαγωγική προσέγγιση που ονομάζεται «εκπαίδευση με βάση τα κειμενικά είδη».
- Η προσέγγιση αυτή στοχεύει στην ανάπτυξη των επικοινωνιακών δεξιοτήτων των μαθητών για την κατανόηση και την παραγωγή διαφόρων ειδών και μορφών λόγου (Λύκου, 2000).

- Μέσα από τις ποικίλες γλωσσικές επιλογές που εξυπηρετούν διάφορες επικοινωνιακές ανάγκες, οι μαθητές διδάσκονται αφενός πως κατασκευάζονται τα διαφορετικά στοιχεία μέσω της γραμματικής και αφετέρου αποκτούν τις ικανότητες να κατανοούν και να παράγουν τις κειμενικές πρακτικές και τη ρητορική δομή ποικίλων κειμενικών ειδών που εξυπηρετούν διαφορετικούς μαθησιακούς στόχους (Λύκου, 2000).

- Σημαντικό στοιχείο αυτής της προσέγγισης είναι ότι η διδασκαλία της γραμματικής δεν περιορίζεται μόνο στα γλωσσικά μαθήματα.
- Τέλος, η γνώση του γραμματικού συστήματος και των λειτουργιών των γραμματικών κατηγοριών μπορεί να χρησιμοποιηθεί και σε άλλα μαθησιακά περιβάλλοντα στο σχολικό πρόγραμμα σπουδών.
- Έχει ιδιαίτερα χρησιμοποιηθεί στην ενασχόληση με τη φυσική, τα μαθηματικά, τη βιολογία, τη γεωγραφία και τη μάθηση μέσω τεχνολογιών (Λύκου, 2000).

Βιβλιογραφία

- Hasan, R. (1996). Literacy. Everyday Talk and Society. In R. Hasan & G. Williams (Eds.), *Literacy in Society* (pp. 377-424). London & New York: Longman.
- Λύκου, Χρ. (2000). Η Συστημική Λειτουργική Γραμματική του Μ.Α.Κ. Halliday. *Γλωσσικός Υπολογιστής*, 2 (<http://www.komvos.edu.gr/periodiko/periodiko2nd/default.htm>).
- Μπουτουλούση, Ε. (2001). Γλώσσα και γλωσσική επίγνωση. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (Επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη Γλώσσα* (σελ. 223-229). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Τεντολούρης, Φ., & Χατζησαββίδης, Σ. (2014). *Διδασκαλία της Γλώσσας. Ιστορία, Επιστημολογία, Αναστοχαστικότητα*. Αθήνα: Νεφέλη.

Δραστηριότητα/Ανάλυση κειμένου στο πλαίσιο της ΣΛΓ

Internet Hellas

Η νέα δύναμη των εταιρειών Δέλτα και Singular

Αυτή η είδηση διαβάζεται «δυνατά». Από σήμερα, η Internet Hellas ενώνει τη δύναμή της με τις εταιρείες Δέλτα και Singular. Τον μεγαλύτερο υπό σύσταση Όμιλο Πληροφορικής στην Ελλάδα. . . . Τώρα, η Internet Hellas γίνεται ο πρώτος e-business catalyst στην Ελλάδα και διοχετεύει την εμπειρία της αποκλειστικά στις επιχειρήσεις. Γνωρίζει τις ανάγκες τους, δημιουργεί ειδικά προγράμματα και συμβουλεύει. Η Internet Hellas μιλά ελληνικά την παγκόσμια γλώσσα του διαδικτύου και οδηγεί τις επιχειρήσεις, ανάλογα με το μέγεθος και τις ιδιαιτερότητες του αντικειμένου τους, στους δρόμους της οικονομίας. Με την ουσιαστική υποστήριξη της Δέλτα και της Singular, η Internet Hellas μετατρέπεται στον προσωπικό e-business catalyst της επιχείρησής σας και έχει ένα όραμα. Το όραμά σας για να κατακτήσετε την κορυφή.

(Λύκου, 2000)